

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 27.08.21

Skolebibliotek

Et bibliotek som tilhører en skole (fra barnskole til videregående skole), som befinner seg inne i skolebygningen og der skolens elever og lærere er brukerne.

“Hva er et skolebibliotek? En klassisk definisjon på hva et skolebibliotek er finnes i den eneste norske offentlige utredningen som kun omhandler skolebibliotek, NOU 1981:7 *Skolebibliotekstjenesten*. Utredningen forklarer skolebibliotek som “rom, samling og funksjon” (Rafste, 2008b, s. 24). Elisabeth Tallaksen Rafste (2008b) hevder at denne forklaringen fremdeles gir god mening når skolebiblioteket som læringsarena skal drøftes (Rafste, 2008b, s. 25). Selve rommet er som regel innredet med arbeidsplasser til grupper og enkeltelever. Det kan også være egne områder for lytting og andre opplevelser. I tillegg kan skolebiblioteket også være et digitalt rom som består av skolens hjemmesider med bibliotekstjenester. Med samling menes både trykte og digitale medier i form av bøker, tidsskrifter, PC-er, spill med mer. Funksjon omfatter det pedagogiske, sosiale og kulturelle (Rafste, 2008b, s. 25-26). Skolebiblioteket skal være en del av skolens pedagogiske virksomhet, og slik blir et sentralt kjennetegn og funksjon at det skal støtte opp om elevenes læring og undervisning. Det gjelder både elevenes eget arbeid med oppgaver og mer lærerstyrt undervisning. Andre viktige funksjoner er at skolebiblioteket kan fremme og støtte fritidslesing, være et sosialt møtested og et sted for å arbeide med oppgaver og lekser (Lundh & Limberg, 2013, s. 4). En fordel skolebiblioteket har, i motsetning til folkebiblioteket, er at det har en klart definert målgruppe, elevene i skolen. Målgruppen befinner seg i skolens lokaler, og skolebibliotek har derfor mulighet til å sette seg på kartet for elevene som en arena for kulturell virksomhet og læring (Malmberg, 2015, s. 22).” (Pedersen 2016)

Alle skolebibliotek “have a common purpose – a focus on student learning. The learning environment which school libraries provide will certainly vary, however it is that common purpose which inspires school librarians to constantly improve and to connect with the school community. What are the basic requirements of a school library? The research team recognizes the need to distinguish between defining a school library and setting standards or guidelines for basic requirements of school libraries. [...] School libraries have a number of critical functions / central roles, but perhaps the most important are:

- Promoting the love of learning.

- Supporting the school curriculum; expanding resources to support teaching and learning. It offers advice, professional development and knowledge of appropriate learning and teaching material, digital and non-digital, in traditional and emerging forms.
- Teaching learners media and information literacy skills, while at the same time thoughtfully introducing and integrating available information and communication technologies. [...]
- Promoting literacy (on all platforms). The school library assists with literacy development and promotes the concept of reading as a pleasurable, voluntary activity, which contributes to an individual's quality of life.
- The school library program supports learning and teaching for the entire school community; it should be a constructivist learning environment, supporting the school curriculum and promoting resource-based learning.
- The school library is a learning environment that provides space (physical or virtual), access to resources, and services to encourage and support student and teacher learning.
- The school library program provides expertise in both pedagogy and Media and Information skills.
- School libraries throughout the world are run / managed by school librarians / teacher librarians who have been educated to carry out this work and have received an applicable accreditation. School librarians/teacher librarians have an orientation to this service profession, continuously contributing to quality teaching and authentic learning. School librarians offer advice, professional development and knowledge of appropriate learning and teaching materials, digital and non-digital, (Phillips, 2011) in traditional and emerging formats. Their behavioural attitude enables them to actively engage the students and teachers. [...]
- The school library and the school library staff draw attention to the expanding resources available for teaching and learning, supporting the curriculum, supporting teaching and learning, however, team members agree that in many parts of the world school library resources are mostly books and other print media, as well as a variety of audiovisual resources.
- Most conventional definitions emphasize the collection as the heart of a school library, describing a library as a collection of books and other resources organized for use.
- Accommodation, a space for the school library, is also important, not only central school libraries but also classroom library corners and portable libraries that

provide school library services in many parts of the world.” (Helen Boelens i <https://indianschoollibraryassociation.files.wordpress.com/2012/10/sig-research-school-library-august2012.pdf>; lesedato 21.10.20)

“[T]he core business of a school library is literacy”, og dette er aktiviteter som har blitt gjennomført av skolebibliotek for å fremme leseferdighet:

“Use that giant TV for book trailers – or even better create videos of teachers or students talking about good books they’ve read, this will help create a reading community in your school and students will understand that teachers are readers too. [...]

Summer reading programmes – many school libraries insist all books are returned at the end of the year and then they lock them up for the six week summer break. Why? Let the students borrow books over the holidays. [...]

Buy what students recommend – and ask them to make recommendations, especially reluctant readers. This helps give students ownership of the library [...]

Themed library nights – the example we heard was a school had a “boys’ night” and a “girls’ night” when students brought their parents along and participated in activities in the library. Everyone else seemed to think this was a wonderful idea, but I felt a bit uncomfortable with the gender stereotyping involved [...]

Reading tree – one primary school commissioned a Year 13 student from a local high school to design and build them a wooden tree, paper leaves are then hung from the tree when students have finished a book. Not only has this been a great display and a way to promote reading and books, the students also like to sit under it and read – just like a real tree!” (skolebibliotekaren Steph Ellis i <https://steph-ellisnz.wordpress.com/2016/04/11/school-libraries-supporting-literacy/>; lesedato 10.08.21)

“Et fellestrekk Louise Limberg og Anna Hampson Lundh (2013) mener å finne i ulike dokumenter som omhandler skolebibliotek, er at skolebiblioteket sin oppgave omfatter to hovedområder. For det første skal skolebiblioteket støtte og motivere til lesing og språkutvikling. I tillegg skal biblioteket bidra til å øke elevenes informasjonskompetanse, blant annet gjennom opplæring i kildekritikk, innhenting av informasjon og bruk av informasjon. Et annet sentralt kjennetegn, i tillegg til at det skal støtte opp om elevenes læring, er at skolebiblioteket har ordnede samlinger av medier i ulike sjangre og format som er manuelt eller digitalt søkbare. Mange definisjoner inkluderer også de virksomhetene som foregår på biblioteket. Det innebærer hvilke aktiviteter som foregår i biblioteket, hvordan elever, lærere og bibliotekarer bruker biblioteket og hva de engasjerer seg i på biblioteket (Limberg & Lundh, 2013, s. 4). Disse kjennetegnene synes å passe godt med den norske definisjonen fra 1981 og det viser til at skolebiblioteket, i tillegg til å være en

kunnskapsarena, også er en kulturarena. Rafste (2008b, s. 25) hevder at disse to arenaene overlapper hverandre i mulighetene til å utvikle elevenes leseferdigheter.” (Pedersen 2016)

“Gode og velfungerende skolebibliotek er viktige i utviklingen av leseferdigheter og leselyst blant elever. Dette gjelder uavhengig av bosted og foreldrenes utdanning og yrke. Gode skolebibliotek bidrar til at elever har tilgjengelig litteratur innen skjønnlitteratur og sakprosa, og til at de møter kompetent personell som kan bidra med formidling, informasjonsinnhenting og kildekritikk. Skolebibliotek er også sentralt i arbeidet med å utjevne sosiale og digitale forskjeller blant elever med ulik bakgrunn, og en viktig arena for læring og lesing i alle fag. Det finnes mye forskning som underbygger viktigheten av gode skolebibliotek og kvalifiserte ansatte i utviklingen av elevers lesekompetanse og utdanningskarriere. Undersøkelsen “Linking School Libraries and Literacy” (2010) understreker for eksempel at det er en sterk forbindelse mellom hvor gode lesere elevene er og hvor ofte de bruker skolebiblioteket. Tilgangen på bøker og bibliotekets betydning for bedre skolerresultater trekkes blant annet frem som viktige årsaker til at elevene bruker biblioteket. En studie fra “Library Research Service” (2012) fremhever verdien av fulltidsansatte skolebibliotekarere som sentrale i utviklingen av leseferdigheter. Elever ved skoler med ansatte bibliotekarere gjorde det betraktelig bedre på tester enn skoler uten bibliotekarere. “School Library Research Summarized: A Graduate Class Project” (2013) fastslår at skolebibliotekarere og -bibliotek er viktige for elevenes akademiske resultater, og for livslang læring og lesekompetanse. Et godt skolebibliotek har ifølge undersøkelsen sertifisert personell, oppdaterte boksamlinger og teknologisk utstyr til å utvikle digitale ferdigheter. Det er også her et tett samarbeid mellom lærere og skolebibliotekarere. Tilgang til skolebibliotek er en rett som er lovfestet i opplæringsloven (§ 21-1. Tilgang til skolebibliotek). Lov og forskrifter sier imidlertid ingenting om hvordan skolebibliotek skal drives og hvilke ressurser de skal ha. Satsing på skolebibliotek avhenger i for stor grad av økonomi og prioriteringer i kommunene. Noen er flinke til å satse, mens andre ikke er det. Dette fører til store forskjeller i hvilket skolebibliotektilbud elever får og har i Norge. [...] Skolebibliotek er en helt sentral arena for å utvikle leseferdigheter, litteraturinteresse og kritisk tenkning blant elevene.” (fra e-post av Ole I. B. Storø i Foreningen !les på e-postlista biblioteknorge, 30.05.17)

“I skolebiblioteket møter elevene på aviser, blader, digitale tekster og de søker og bruker informasjon. Mange elever liker å arbeide på biblioteket, nettopp fordi det er så mye informasjon tilgjengelig på samme sted. Tekstene er differensierte og autentiske, de er ikke bearbeidet slik tekstene i lærebøkene er (Rafste, 2008b, s. 27-29). Samlingen omfatter blant annet elektronisk og trykt litteratur, filmer, dataprogrammer og lydbøker (Holmefjord, 2003, s. 125). Imidlertid må samlingene være aktuelle, allsidige og gi rom for tilpasset opplæring. Skal samlingen på skolebiblioteket vekke engasjement hos elevene, må det som er tilgjengelig være aktuelt. Da opplever trolig elevene at det er spennende å søke etter annen

informasjon enn det som står i læreboka (Rafste, 2008b, s. 28-29). Når samlingen går i bredden og dybden, vil elevene kunne møte motsetningsfylte innganger til samme tema, og de møter på tekster som representerer kulturen før og nå. I tillegg vil den differensierte samlingen gjøre at tekstene er tilpasset et mangfold av elever, noe som bidrar til å imøtekomme elevens ulike forutsetninger. Den sosiokulturelle læringsteorien ser den differensierte samlingen som viktig for å lære, fordi den innbyr til utforskning, opplevelse og bruk av ulike tekster alene og sammen med andre (Rafste, 2008b, s. 28-29).” (Pedersen 2016)

Skolebiblioteket bør “støtte opp om all undervisning som foregår i skolen, så vel som fritidslesing og som leksearena (Streatfield, Shaper et al., 2010, s. 27). Særlig som modell og veileder når elever skal søke, lete og vurdere har skolebibliotekaren en sentral rolle. Når skolebibliotekaren viser, forklarer, tenker høyt og elevene får se hvordan skolebibliotekaren handler, kan det gi elevene viktige strategier for å finne og søke etter informasjon og tekster (Rafste, 2008b, s. 30-32). Stadig økende krav til å tenke og handle kritisk i møte med ulike medier, gjør at informasjonskompetanse må være en ferdighet som inngår i den ordinære undervisningen. Bibliotekaren med kompetanse om kildekritikk og informasjonssøking kan spille en viktig rolle for å nå dette målet, og fungere som en “pedagogisk brygge” mellom emner og lærere for å skape en helhet (Malmberg & Graner, 2014, s. 21).” (Pedersen 2016)

“Louise Limberg (2003) hevder at dersom skolebiblioteket skal fylle en pedagogisk funksjon må skolebibliotekaren og læreren samarbeide om planlegging, gjennomføring og vurdering av undervisning. Først når skolebiblioteket virker gjennom lærere og skoleoppgaver, kan skolebiblioteket bidra til læring (Limberg, 2003, s. 17-18). Skolebibliotekarer må derfor framstå som ambassadører for skolebibliotekene, de må konkret vise hvordan biblioteket kan komme lærere og elever til gode, og de må vise hvilken kompetanse bibliotekaren besitter (Malmberg & Graner, 2014, s. 42). Malmberg og Graner (2014) hevder at svensk forskning viser at både skoleledere og lærere ofte ikke vet hva skolebiblioteket kan tilby og ikke kjenner til skolebibliotekarens kompetanse. Det er til hinder for å integrere skolebiblioteket i den vanlige undervisningen (Malmberg & Graner, 2014, s. 27-28). Forutsetning for å drive et godt skolebibliotek er at ledelsen ser viktigheten av det og gir praktiske forutsetninger, slik at biblioteket kan drives.” (Pedersen 2016)

“Christina Clark (2010) viser til hvordan bruken av skolebiblioteket endrer seg med elevens ulike leseferdigheter og holdninger til lesing. Videre tar hun også for seg hva barn og unge tenker om skolebiblioteket sitt. Bruker de det og hvorfor gjør de det (Clark, 2010, s. 4)? Rapporten viser til en sterk sammenheng mellom leseprestasjoner og bruk av skolebibliotek. Elevene som leste under forventet nivå for sin alder hadde to ganger så stor sannsynlighet for å si at de ikke var skolebiblioteksbrukere. Derimot hadde elevene som leste over forventet nivå nesten tre ganger så stor sannsynlighet for å si at de var skolebiblioteksbrukere (Clark, 2010, s. 4 og 15). Det må ikke nødvendigvis være en sammenheng mellom disse to

komponentene, men det kan tyde på at skolebiblioteket har en viktig rolle i elevenes leseutvikling (Clark, 2010, s.5). Elevene som bruker skolebiblioteket hadde også gode holdninger til lesing, likte å lese og anså seg selv som gode lesere.” (Pedersen 2016)

“Images and concepts of the function of a school library vary from place to place, from state to state and from country to country. School libraries throughout the world come in many different shapes and sizes. Some school library collections are inadequate with insufficient books for all the students in the school; books are often outdated, old and dirty. Books and information in the students’ mother tongue are unavailable. Furthermore, some schools do not have a room or special space for the school library. There is no central accommodation which provides access to books, information, audio-visual materials, other media, and reliable Internet access. Some have no electric power. Also, people who run school libraries are often teachers, parents, volunteers and sometimes the children themselves, who have received various levels of (or virtually no) training in library and information science. A review of the literature has shown that in many countries, a school librarian / teacher librarian is actually a teacher who has been put in charge of the school library, often on top of a full teaching load. The term “school librarian” or “teacher librarian” can be used for qualified personnel, but is also be used to refer to anyone manning the school library, even a clerk.” (Helen Boelens i <https://indianschoollibraryassociation.files.wordpress.com/2012/10/sig-research-school-library-august2012.pdf>; lesedato 21.10.20)

“Dårlige skolebibliotek sementerer negative holdninger til bøker og lesing. Jeg støter stadig på elever som – til tross for at de aldri har lest en bok – vet at å lese bøker er kjedelig. Disse elevene har gått på barneskoler hvor skolebiblioteket er nedprioritert. De er blitt bedt om “å finne seg en god bok” i et skolebibliotek preget av foreldelse og uten hjelp til å finne det som måtte være av juveler blant all gråsteinen. [...] Skolebibliotekene er pedagogiske redskap. Gode skolebibliotek er svært nyttige i leseopplæringen, hvor ferdighetstrening er av stor betydning for resultatet.” (skolebibliotekaren Marite Juul i *Morgenbladet* 13.–19. april 2018 s. 35)

“I Opplæringsloven er bibliotekene omtalt slik: “Skolen skal ha skolebibliotek med mindre tilgangen til skolebibliotek er sikra gjennom samarbeid med andre bibliotek.” Ellers står det intet om omfang, kvalitet, bemanning eller vedlikehold. Dette gjør at satsingen på skolebibliotekene helt og holdent er avhengig av rektors bruk av skolens midler, og kommunens fordeling av midler til skolene. En ordning som igjen fører til at skolebiblioteket ofte blir salderingspost, når det settes opp mot helse, vei eller andre behov. [...] informasjon om Spangereid skole i Lindesnes kommune. Skolen har 165 elever. Den ukentlig bemanningen av skolebiblioteket er på ti timer, i tillegg til et like stor antall timer der lærerne følger klasser til biblioteket, samt femten timer med elevassistenter. De har bokpresentasjoner i biblioteket, samt en rekke arrangementer med utgangspunkt i lesing. - Etter at de

satset hardt på biblioteket, tok det ikke mange år før de hadde gått veldig høyt opp på statistikken for leseferdigheter. Det mest interessante er at de etter biblioteksatsingen har kunnet fjerne nesten all spesialundervisning, sier [skolebibliotekar Elin Bakke] Norén, og viser til politikernes gjentatte prat om “tidlig innsats”, der målet er å sørge for at alle holder følge og lærer seg å lese fra første stund. - Det for sent å reparere i sjette og syvende klasse. Biblioteket er det beste middelet for å lære barn å lese. Du finner alltid noe barna interesserer seg for. Det gjelder alle barn. Hvis du har muligheten til å veilede dem, finner de noe. Vi hadde en gutt som var helt uinteressert i lesing. Så hekta han seg plutselig på Michael Jackson. Da begynte han å stå først i køen når vi skulle opp hit, for å finne Michael Jackson-bøker.” (*Morgenbladet* 9.–15. mars 2018 s. 22-25)

“95 % av landets grunnskoler har [i 2018] eget skolebibliotek.

72 % av elevene bruker skolebiblioteket en gang i uken eller oftere.

12 % av de bibliotekansvarlige har bibliotekfaglig utdanning på bachelornivå.

68 % har ingen bibliotekfaglig utdanning.

89 % av lærerne bruker skolebiblioteket når de forbereder seg.

Elevene låner i snitt 13,8 bøker i året.

16 % må la skolebiblioteket også bli brukt som klasserom.

Bibliotekpersonalet er i snitt til stede seks timer i uken.” (*Morgenbladet* 9.–15. mars 2018 s. 22 og 24)

“En god skolebibliotekar kan utgjøre en stor forskjell for elever som ikke får stimulert lesingen sin hjemme. Mens norske elever gjør det stadig dårligere i lesing, har det blitt færre lærere med etterutdanning som skolebibliotekar, og flere steder er skolebibliotek ikke i bruk. Det er opp til de enkelte kommunene og til ledelsen på skolene hvor mye penger og ressurser som blir prioritert til skolebibliotek. Dette skaper store forskjeller fra skole til skole. Ifølge opplæringsloven skal alle elever ha tilgang til skolebibliotek, men slik er det dessverre ikke. Dagens femtenåringer gjør det dårligere i lesing enn for fire år siden, viser den siste PISA-undersøkelsen. Forskning viser at elever som presterer godt på undersøkelser som PISA og PIRLS, leser mye i fritiden sin. Et skolebibliotek og en god skolebibliotekar kan utgjøre store forskjeller for de elevene som ikke får stimulert lesingen sin hjemme. Det er stor variasjon og tilfeldig hvor mange timer den enkelte skole prioriterer til skolebibliotekar. Noen skoler setter ikke av timer i det hele tatt til skolebibliotek, og skolebiblioteket er ikke i bruk. I stedet for lærere brukes det assistenter, fordi de er billigere i drift. Det finnes til og med skoler der foreldre må stille opp som bibliotekar. Jeg er bekymret for utviklingen.” (Nina B. Udnesseter, leder av

Skolebibliotekarforeningen, i <https://www.utdanningsnytt.no/bibliotek-lesing-nina-bigum-udnesseter/skolebibliotekene-ma-prioriteres/227940>; lesedato 21.10.20)

“Fra gamle bomberom som huser 90-tallets boksamlinger, til oppdaterte skolebibliotek innredet med egne fantasyhus. På tross av faglig og politisk enighet om skolebibliotekenes betydning for elevenes lesekompetanse, er bibliotekene rundt omkring på norske skoler svært ulikt utformet – og prioritert. Hvorfor er tilbudet så tilfeldig, og hva må til for at skolene skal satse på skolebibliotek, når forskningen allerede viser at lesing fører til bedre karakterer på tvers av fag og sosial bakgrunn? [...] For rektor ved Spangereid skole, Even Tronstad Sagebakken, er imidlertid ikke kjøp av nye bøker bortkastet – tvert imot kan bøkene spare inn seg selv, og ikke bare i symbolsk forstand. Å satse på litteratur har nemlig flere ringvirkninger enn barnas leseglede alene. På Spangereid har de sett at barn som har lesevaner fanges opp tidligere enn før, og at arbeidet som legges inn i lesinga de første skoleårene har ført til en merkbar nedgang i behovet for spesialundervisning. Nå kan pengene som tidligere gikk til ekstratiltak i stedet brukes på nye bøker til barna.” (Ingeborg Sivertsen Landfald i <https://barnebokinstituttet.no/uncategorized/skolebibliotek-pa-timeplanen/>; lesedato 20.05.20)

Boka *School Librarianship: Past, Present, and Future* (2017; redigert av Susan W. Alman) handler om “the past, present, and future impact of school librarians. The contributors are recognized leaders within the information profession with expertise in school libraries, and they chronicle international issues in professional education, scholarship, organizations, and the innovations of practitioners – information that appeals to a global audience of professional educators, practitioners, and students involved in school libraries. The book is divided into three parts with each chapter contributed by an individual who has made significant contributions to the profession. Part 1 focuses on the history of school libraries and children’s literature. Part 2 provides a perspective on the current trends and opportunities for professional development and scholarship for school librarians, and Part 3 offers views on the ways school librarians will interact with students and teachers in the future.” (<https://rowman.com/ISBN/9781442272071/School-Librarianship-Past-Present-and-Future>; lesedato 06.11.19)

“Enkelte steder blir elevene avspist med en kasse gamle bøker i kjelleren. Men ikke overalt! Denne uken fikk Vestbyen skole i Namsos Leseprisen” (*Morgenbladet* 23. mars–5. april 2018 s. 50). “Vestbyen skole får prisen for prosjektet #spreleseglede. Det inspirerende prosjektet har ført til stort engasjement for lesing blant elevene, en markant økning i antallet lånte bøker, og oppmerksomhet om skolen og prosjektet langt utenfor skolens område. Med skolebibliotekar Merete Haagensen Doksæter i spissen har ansatte og elever ved skolen vært med på å friske opp biblioteket, formidle litteratur og markere leseglede gjennom #spreleseglede på Facebook og Instagram. [...] Det gjøres gjennom tilgjengelighet til et bredt utvalg av bøker, inspirerende bibliotekmiljø, spennende elevoppdrag og kommunikasjon på sosiale medier. I prosjektet har skolebiblioteket fått en synlig og sentral rolle i den

pedagogiske virksomheten. Prosjektet tar innover seg at mengde og fritidslesing påvirker elevenes lesemotivasjon og leseferdigheter. #Spreleseglede bygger på viktige prinsipper som elev- og foreldreinvolvering, langsiktighet og tverrfaglig tenkning.” (<https://www.vbs.skole.namsos.no/index.php?artID=1702&navB=1>; lesedato 20.05.20)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>